

ZEKERİYA, Necati

1950'de Makedonya Halk Cumhuriyeti hükümetinin edebiyat ödülünü kazanan ilk Türk yazarı olmuştur.

Eserleri. *Şiir: Şiirler* (1950), *Okul Çanını* (1952), *Silahşör Tavşan* (1953), *Nerde Olsam* (1953), *Gelincik* (1954), *Kırmızı Küpeler* (1958), *Ninniler* (1964), *Sevgi* (1965), *Damlalar* (1967), *Yeşil Nerde* (1975), *Lorka Soyutlaması* (1977), *Ağaçlar Dile Gelse* (1985), *Harfler Ne Yer* (1988), *Çayhane Şiirleri* (1989). **Hikâye:** *Bizim Sokağın Çocukları* (1961), *Yeni Sokağın Çocukları* (1967), *Eski Sokağın Çocukları* (1967), *Güzel Nedir Çirkin Nedir* (1968), *Bizim Sokağın Romeo ve Jüliyeti* (1978), *Eskiler Alırım Yeniler Satarım* (1981). **Antoloji:** *Makedon Hikâyeleri Antolojisi* (1969), *On Makedon Ozanı* (1971), *Çağdaş Yugoslav Hikâyeleri Antolojisi* (1975), *Uçun Kuşlar Uçun* (çocuk hikâyeleri antolojisi, 1978), *Makedon Şiiri Antolojisi* (1979).

BİBLİYOGRAFYA :

Süreyya Yusuf, *Yugoslavya Türk Şiiri*, Priştine 1976, s. 41; *Yugoslavya Türk Çocuk Şiirlerinden Seçmeler* (haz. Mustafa İsen – Reyhan İsen), Ankara 1983, s. 23-39; Nimetullah Hâfız, *Yugoslavya'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi*, Ankara 1989, s. 17-25; a.mlf., "Yugoslavya'da Türk Edebiyatı Hakkında Bir Deneme", *Çevren*, 1/1, Priştine 1973, s. 54-60; Fahri Kaya, *Yugoslavya Türk Hikâyesi Antolojisi*, Üsküp 1990, s. 35; a.mlf., *Yugoslavya'da Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul 1992, s. 45; *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi: Makedonya Türk Edebiyatı ve Yugoslavya (Kosova) Türk Edebiyatı*, Ankara 1997, VII, 178-192; *Balkanlar'da Türk Çocuk Hikâyeleri* (haz. Mustafa İsen – Tûbâ İşinsu Durmuş), İstanbul 2002, s. 69-78; *Balkanlar'da Türk Çocuk Şiiri Antolojisi* (haz. Mustafa İsen v.dğr.), İstanbul 2008, s. 64; Aydın Oy, "Zekerîya, Necatî", *TDEA*, VIII, 650.

MUSTAFA İSEN

ZEKERİYYÂ

(زَكَرِيَّا)

Kur'an'da adı geçen
ve İsrâiloğulları'na gönderilen
bir peygamber.

Zekerîyyâ kelimesinin aslı İbrânîce Zekarya'dır ve "Yahve hatırlar" anlamına gelir. İslâmî kaynaklarda da kelimenin İbrânîce olduğu ve Zekerîyyü, Zekerîyyâ şeklinde telaffuz edildiği belirtilmektedir (İbn Düreyd, II, 324; Mevhub b. Ahmed el-Cevâlîki, s. 349; Jeffery, s. 151). *Kitâb-ı Mukaddes*'te bu adı taşıyan otuz bir kişiden bahsedilmektedir; içlerinden ikisi İslâmî kaynaklarda genelde birbirine karıştırıl-

mıştır. Bunlardan biri, Luka İncili'nde bir yahudi kâhini diye gösterilen ve Yahyâ'nın babası olan Zekerîyyâ'dır ki Kur'an'da da bir yahudi peygamberi olarak tanıtılmaktadır. Diğeri ise yüksek rahip Berakya'nın oğludur. Bu zat, Bâbil sürgününden sonra Filistin bölgesini hâkimiyeti altına alan İran Kralı Darius'un idaresinin ikinci yılının (m.ö. 520) sekizinci ayında peygamber olarak görevlendirilen ve Eski Ahid'de de kendi adıyla anılan bir kitabı bulunan Zekerîyyâ'dır (Zekarya, 1/1); bunun Kur'an'da adı geçen Zekerîyyâ ile bir ilgisi yoktur.

Kur'an'da adı anılan Zekerîyyâ, Luka İncili'ne göre (1/5), Hârûn'un oğlu Eleazar'ın soyundan gelen ve Zerubabel ile birlikte Bâbil esaretinden dönen kâhinlerin lideri olan Abiya ailesine mensup bir kâhindir. Zekerîyyâ'nın, Hârûn'un zevcesiyle aynı adı taşıyan (Çıkış, 6/23) hanımı Elizabeth de (İbrânîce Elişeba, İslâmî kaynaklarda İşâ / İşbâ) Hârûn soyuna mensup dindar bir kadındır, aynı zamanda Meryem'in akrabasıdır (1/5-6, 36). İşâ'nın müjdecisi olan Yahyâ'nın babası Zekerîyyâ, Filistin bölgesinde yaşamış sâlih bir kimsedir. Nitekim Zekerîyyâ Kur'an'da Yahyâ, İşâ, İlyâs ile birlikte dürüst ve erdemli kişiler arasında zikredilir (el-En'âm 6/85). Luka İncili'nde de Zekerîyyâ'nın eşiyle birlikte Tanrı katında doğru kabul edilen kişilerden olduğu belirtilir.

Luka İncili'nin ilk babında (1/1-80) mâbede adanması sırasında Meryem'in korunmasını üstlenmesi dolayısıyla Zekerîyyâ hakkında ayrıntılı bilgi verilir. Buna göre Zekerîyyâ, Yahuda bölgesinin Romalı idarecisi Hırodes zamanında yaşayan, Yahuda'nın dağlık bölgesinde oturan, İsrâiloğulları'nın Abiya koluna mensup bir kâhindir. Eşi Elizabeth'le birlikte bir çocuk sahibi olmayı çok arzu etmelerine rağmen Elizabeth'in kısırlığı yüzünden çocukları doğmamış ve yaşları da hayli ilerlemiştir. Mâbedde hizmet sırasının kendi bölüğünde olduğu bir gün Zekerîyyâ, kâhnlık geleneği uyarınca mâbede girip buhur yakma görevini icra ederken Allah'ın meleği kendisine duasının kabul edildiğini ve karısının dünyaya bir oğul getireceğini, adının da Yahyâ olacağını müjdelar. Zekerîyyâ ise eşinin ve kendisinin yaşlılığını ileri sürerek bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda bir işaret ister. Melek Cebrâil de (Gabriel), "Belirlenen zamanda yerine gelecek olan sözlerime inanmadığın için dilin tutulacak, bunların gerçekleşeceği güne kadar konuşamayacaksın" der. Bunun

üzerine dili tutulan Zekerîyyâ çocuk doğup adını Yahyâ koyuncaya kadar konuşamaz ve insanlarla işaretleşerek anlaşmaya çalışır (Luka, 1/5-26).

Luka İncili'nin bu anlatımına karşılık Kur'an'da Meryem sûresinde (19/2-11) Zekerîyyâ'nın, Allah'a ihtiyarlık çağına geldiğini söyleyip ileride kavminin haktan sapmasından korktuğu için kendisine, hem kavmini saptırmaktan koruyacak hem de Hz. Ya'kûb'un mirasına sahip çıkacak bir yardımcı bahşetmesini niyaz ettiği belirtilir. Ardından bir melek ona hitap ederek adı Yahyâ olan bir erkek çocuğu doğacağını müjdelar. Buna şaşırarak Zekerîyyâ, "Ey rabbim, karım kısır, ben de çok yaşlıyım; benim nasıl çocuğum olabilir?" diye tereddüdünü ifade edince melek de Allah'ın, "Bu benim için çok kolay bir iştir. Daha önce seni yoktan var eden ben değil miyim?" buyurduğunu Zekerîyyâ'ya nakleder. Zekerîyyâ, "Rabbim! Öyleyse bana çocuk sahibi olacağıma dair bir alâmet göster!" niyazında bulunur. Bu defa melek, "Senin istediğin alâmet üç gün boyunca insanlarla konuşamayacak olmandır" der (ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/38-41; el-Enbiyâ 21/89-90).

Yahyâ'nın Allah tarafından Zekerîyyâ'ya mucizevî bir şekilde bahşedilmesi konusunda Luka İncili ile Meryem sûresindeki bilgiler arasında büyük ölçüde paralellik bulunmakla birlikte aralarında bazı farklılıklar da söz konusudur. Luka İncili'nde, Zekerîyyâ'nın mâbedde iken Allah'tan bir çocuk istemesine dair duası kaydedilmeden sadece duasının kabul edildiği ve kendisine Yahyâ'nın müjdelendiği bildirilmekle beraber Meryem sûresinde Zekerîyyâ'nın, Allah'tan kendisine bir yardımcı vermesini talep ettikten sonra ona Yahyâ'nın müjdelanmesidir. İkinci farklılık, rabbinden bir işaret istemesi üzerine Luka İncili'nde Zekerîyyâ'nın Yahyâ doğuncaya kadar dilinin tutulmasına karşılık (Luka, 1/20) Meryem sûresinde onun insanlarla üç gün konuşmadığının belirtilmesidir.

Zekerîyyâ'nın Kur'an'da anılan bir başka özelliği de annesi tarafından mâbede adanan Meryem'in himayesini üzerine almış olmasıdır. Meryem'in mâbedde kimin himayesinde kalacağı hususunda İmrân ailesi arasında kura çekilince kura Zekerîyyâ'ya çıkar. Rivayete göre Meryem'in korunmasını üstlendikten sonra Zekerîyyâ mâbedde Meryem'e tahsis ettiği dua odasına (mihrab) her çıkışında onun yanında taze meyveler bulur. Bazı rivayetlere göre taze meyvelerden maksat onun

kışın yaz meyvelerini, yazın da kış meyvelerini bulmasıdır. Meryem'e Allah tarafından meyveler ihsan edildiği bilgisine yer verilen rivayetlerde bu durumun Zekerîyyâ'yı, Allah'ın tıpkı Meryem'e mevsim dışı meyveler ihsan etmesi gibi yaşlanmış bedenlerinde bir çocuk üretebileceği düşüncesine sevkettiği ve bunun için Allah'a dua ettiği belirtilir.

Kur'an-ı Kerîm'de adı altı yerde geçen Zekerîyyâ (Âl-i İmrân 3/37, 38; el-En'âm 6/85; Meryem 19/2, 7; el-Enbiyâ 21/89) duası kabul edilen, hayırlı işlere koşan (el-Enbiyâ 21/90), namaz kılan (Âl-i İmrân 3/39), Meryem'i himaye eden (Âl-i İmrân 3/37) bir kişi ve Allah'ın kulu olarak (Meryem 19/2) anlatılmaktadır (Fîrûzâbâdî, VI, 92-93). Kaynaklarda Zekerîyyâ'nın Dâvûd ve Süleyman soyundan geldiği zikredilmekle birlikte soy ağacında farklılıklar söz konusudur; bazı kaynaklarda ise rahip Berakya'nın oğlu olan Zekerîyyâ ile karıştırılmıştır (Ya'kûbî, I, 68; İbn Kuteybe, s. 52; Sa'lebî, s. 232). Bir hadiste marangozluk yaptığı bildirilen Zekerîyyâ'nın (Müsned, II, 296; Müslim, "Fezâ'il", 169) vefatıyla ilgili hristiyan kaynaklarında bilgi yoktur; İslâmî kaynaklarda ise onun tıpkı oğlu Yahyâ gibi şehid edildiği belirtilmektedir. Buna göre Yahyâ'nın Büyük Herod tarafından idam edilmesinden sonra yaşadığı bölgeden kaçan Zekerîyyâ yarılmış bir ağacın kovuğunda saklanmış, ancak şeytan onun elbisesinin bir kenarını dışarıda bırakmış, daha sonra düşmanlarına haber vermiş, onlar da ağacı keserek ikiye bölmüş, böylece Zekerîyyâ şehid edilmiştir (Sa'lebî, s. 238-239). Türbesinin Halep Ulucamii bitişiğinde olduğu rivayet edilmektedir (DİA, XV, 248-249).

BİBLİYOGRAFYA :

Mustafavî, *et-Taḥkîk*, IV, 334-336; *Müsned*, II, 296; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 52; Ya'kûbî, *Târîḥ*, I, 68, 72-74; Taberî, *Târîḥ* (Ebül-Fazl), I, 585-586; İbn Düreyd, *Cemheretü'l-luḡa*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 324; Sa'lebî, *'Arâ'isü'l-mecâlis*, Kahire 1324, s. 232-236, 238-239; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlikî, *el-Mu'arreb* (nşr. F. Abdürrahîm), Dimaşk 1410/1990, s. 349; Fîrûzâbâdî, *Be-şâ'iru zevî't-temyiz* (nşr. Abdülalîm et-Tahâvî), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), VI, 92-93; J. Cooper, "Zacharias", *Dictionary of Christ and the Gospels* (ed. J. Hastings), Edinburgh 1913, II, 844-845; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938, s. 151; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 1990, II, 291-299; İsmail Yiğit, *Kur'an-ı Kerîm ve Hadis Kaynakları Işığında Peygamberler Tarihi*, İstanbul 2004, s. 556-570; B. Heller – [A. Rippin], "Zakerîyyâ", *EI*² (İng.), XI, 405-406; Abdüsselâm Uluçam, "Halep Ulucamii", *DİA*, XV, 248-249.

MAHMUT AYDIN

ZEKERİYYÂ EFENDİ, Bayramzâde

(ö. 1001/1593)

Osmanlı şeyhülislâmı.

920'de (1514) Ankara'da doğdu. Ankaralı Bayram Efendi'nin oğludur. İlk eğitimi Ankara'da aldıktan sonra İstanbul'a giderek Sahn-ı Semân müderrisi Arapzâde Abdülbâki Efendi ve daha sonra Mâlûl Emîr Efendi'ye intisap etti. 950'de (1543) Emîr Efendi ikinci defa Mısır kadısı olduğunda onunla beraber Kahire'ye gitti. Emîr Efendi Anadolu kazaskerliğine getirilince mülâzemetini ondan aldı. İlk görevi Bursa Hamza Bey Medresesi müderrisliğidir. Bursa Kadısı Karaçelebizâde'nin tavsiyesiyle Kanûnî Sultan Süleyman'ın Nahçıvan seferine (1553-1555) katıldı, Halep kışlağında padişahın yakınında bulundu. Ardından 30 akçe ile Bursa Çendik Medresesi, daha sonra 40 akçe ile Kaplıca Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 970'te (1562-63) bu görevden ayrılınca boşalan Atik Ali Paşa Medresesi müderrisliğine başvurdu. Kendisiyle birlikte altı aday daha vardı. Şeyh Vefa Camii'nde 20 Cemâziyelevvel 973 (13 Aralık 1565) tarihinde Rumeli ve Anadolu kazaskerleri Hamîd ve Perviz efendiler huzurunda *Hidâye*'nin "Kitâbü'l-Cinâyât" bahsi okutularak yapılan imtihanı kazandı ve müderrisliğe atandı. Şevval 975'te (Nisan 1568) Üç Şerefeli Medrese pâyesiyile taltif edildi. Zilkade 977'de (Nisan 1570) Sahn-ı Semân müderrisi oldu. Safer 980'de (Haziran-Temmuz 1572) Yavuz Sultan Selim Medresesi'ne nakledildi.

Zekerîyyâ Efendi kadılığa geçince Safer 981'de (Haziran 1573) Halep kadılığına gönderildi. Zilkade 982'de (Şubat-Mart 1575) azledildiyse de iki yıl kadar sonra Bursa kadılığına tayin edildi (Şâban 985 / Ekim-Kasım 1577). Bu görevi Rebîulevvel 988 (Nisan-Mayıs 1580) tarihine kadar sürdürdü. 985'te (1577) İstanbul'da yaptırdığı sayım başşehirin o sıradaki nüfusu ve nüfus yapısı, iktisadî imkânları, dinî, ticarî ve içtimâî durumu hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler içermektedir (Arıkan, s. 39-57). Bursa kadılığının ardından İstanbul kadılığına getirildi (Zilhicce 988 / Ocak-Şubat 1581). Zilhicce 989'da (Ocak 1582) Anadolu kazaskeri oldu ve iki yıl kadar görevini sürdürdü, Rebîulâhîr 991'de (Nisan-Mayıs 1583) emekliye ayrıldı. Bu sırada bir teftiş geçirdiği ve Molla Muhyiddin Efendi'nin müfettiş tayin edildiği eski Diyarbekir kadısına gönderilen hükümden anlaşılmaktadır (BA, MD, hk. nr. 68). 994'te (1586)

Şam yoluyla hacca gitti; dönüşünde padişahın huzuruna çıkınca kendisine hil'at giydirdi. Ardından Şeyhülislâm Abdülkadir Şeyhî Efendi'nin uhdesindeki Süleymaniye dârülhadis müderrisliği kendisine verildi. Beylerbeyi Vak'ası sırasında (Cemâziyelevvel 997 / Mart-Nisan 1589) Rumeli kazaskeri oldu. Zekerîyyâ Efendi'nin, bu vazifede iken nöbet usulüyle mülâzım alınması emredilince liyakatlı ve bilgili adayları tayin etmek üzere deftere kaydettiği bilinmektedir. O dönemde vezîriâzam olan Koca Sinan Paşa ile arası pek iyi değildi. Sinan Paşa bir telhisinde Zekerîyyâ Efendi'nin bazı kimseleri araya koyarak kazasker olmak istediğini, böyle bir tayinin isabetli bulunmadığını, fitneye yol açacağını, onun "gerek kendisinin gerek kapısının pâk olmadığını" belirtmişti. Ancak padişahın telhis üzerine yazdığı hattında bu fikre katılmadığı anlaşılmaktadır (*Koca Sinan Paşa'nın Telhisleri*, s. 228-229). Zekerîyyâ Efendi bir süre sonra azledildi. Bunun sebebi, devlet alacaklarını tahsilde ihmali görülen kadıların hapse atılmasına tepki gösteren ilmiye ricâlinin Fâtih Camii'nde toplanarak huzursuzluğa yol açmaları, bunda da Zekerîyyâ Efendi'nin ihmalinin bulunduğu hükmedilmesiydi (Şâban 998 / Haziran 1590). Fakat bir yıl geçmeden tekrar Rumeli kazaskerliğine getirildi (Receb 999 / Mayıs 1591). Ardından yetmiş sekiz yaşında iken, bir şikâyet üzerine olaylı bir şekilde görevinden alınan Bostanzâde Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu (27-28 Receb 1000 / 9-10 Mayıs 1592). Şair Hükmî Efendi buna, "Zekerîyyâ'ya verildi fetvâ" mısırını tarih düşürmüştür.

Bayramzâde Zekerîyyâ Efendi'nin bir fetvası (İlmiyye Sal-nâmesi, s. 413)

